

socialmedicinsk tidskrift

Sjuttioförsta årgången häfte nr 7-8 1994

Redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare
Elisabeth Natt och Dag, expedition

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge
Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Arne Borg, f d direktör Äldrecentrum, Stockholm
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i medicinsk rehabilitering, Stockholm
Axel Fugl-Meyer, professor i medicinsk rehabilitering, Umeå
Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm
Gösta Tibblin, professor i allmänmedicin, Uppsala

Sorg och sorgbearbetning som återerövrad erfarenhet

Det är utomordentligt glädjande att detta temanummer om sorg äntligen blivit verklighet. Det har fått värka fram under loppet av ett par år.

Vid sjuttioalets början startade en dialog i Sverige kring frågor om döden som inte varit möjlig efter allt som vi tagit del av om den brutala döden under andra världskriget. Det föreföll inte passande att ägna uppmärksamhet åt döendets psykologi och döden som den enskildes erfarenhet mot bakgrund av vad man fått veta om de fasor som drabbat miljoner människor i det blödande Europa.

Vi fick till stånd en dialog om döden och döendet. Något förlösande kom med Elisabeth Kubler-Ross och det banbrytande arbete som redovisades i "On Death and Dying" 1969 (på svenska 1971 med titeln "Samtal inför döden"). Ett skriande behov av undervisning i ämnet blev den omedelbara följden. Det blev legitimt att tala om döden. Här i Sverige kom psykiatern Loma Feigenberg vid Radiumhemmet på Karolinska sjukhuset att bli en nyckelperson vad gäller det psykologiska omhändertagandet av svårt sjuka och döende, liksom också be-

träffande utbildning inom detta känsliga område.

Den statliga utredningen om vård i livets slutskede publicerade sitt huvudbetänkande 1979 (SOU 1979:59), där många viktiga synpunkter på vården av döende framfördes. I en översikt i detta över tanatologisk litteratur, det vill säga skrifter som rör döden och döendet heter det: "Trots att sorg är ett så universellt fenomen är den psykologisk-psykiatriska kartläggningen av ämnet ännu i ett begynnelseskede."

Utredningen om vård i livets slutskede befäste behovet av en fortsatt öppen dialog kring de olika aspekter som berörs. Först senare har man inom människovården kommit att arbeta mera med frågor om sorg och sörjande. Det handlar då inte bara om den döendes förberedande sorg inför den slutliga förlusten av livet, utan även om anhörigas sorg och om den upplevelse av förlust som drabbar sjukvårdens personal och andra som i sin gärning möter svårt sjuka och döende. I ett sent skede av den nya utveckling, där sorg och sorgereaktioner mer och mer uppmärksammas, har sorgen över barn som dött i nära anslutning till födelsen kommit att fokuseras.

Detta temanummer har tre huvuddelar. Den första gäller just den sorg som hör samman med barn som dör i nära anslutning till födelsen. Här bidrar Alice Lovell, universitetslektor vid Southbank University i London med en artikel, där hon gör upp med en förment sorghierarki, i vilken ett sent missfall har ansetts vara en mindre förlust än ett dödfött barn och sorgen över ett levande fött barn större än över ett dödfött. Ännu kan man få höra kommentarer som antyder att en sådan hierarki föranleder olika värderingar av föräldrarnas förluster, varför Lovells budskap inte är överspelat, fastän den ursprungliga versionen av hennes artikel publicerades redan 1983. Karin Allgulin Sjölin som är universitetsadjunkt vid vårdlärarutbildningen i Uppsala delar med sig av sin personliga erfarenhet av att få ett dödfött barn och får med sitt bidrag ge relief åt Gunnel Pehrssons redogörelse för hur man vid barnkliniken på Akademiska sjukhuset i Uppsala tar hand om sörjande föräldrar. Hon berättar om detta utifrån sin verksamhet som kurator där. Astrid Andersson Wretmark slutligen bidrar med två artiklar om riter i samband med förlust av barn i nära anslutning till förlösningen. I bakgrunden finns hennes erfarenheter som sjukhuspräst, vilka till viss del redovisats i doktorsavhandlingen, "Perinatal Death as a Pastoral Problem", som ventilerades vid teologiska fakulteten i Uppsala i maj 1993. Det borde kanske nämnas att arbetet med avhandlingen har föranlett att detta temanummer blivit fördröjt.

Numrets mellanavsnitt innehåller fyra artiklar. Den danska psykologen Susanne Sönderbo låter oss få publicera en artikel med titeln "Jeg har set dine tårer". Den knyter i viss mån an till det närmast föregående och det som där sågs om behovet att få uttrycka vrede och protest. Susanne Sönderbo är verksam i Köpenhamn inom den danska folkkyrkan med sorgegrupper och med undervisning, främst av kyrkligt anställda och frivilliga medarbetare i församlingarna. Två artiklar innehåller fallbeskrivningar av problematiska sorgereaktioner som domineras av identifikation och frustrerat sökande efter den döde. En är skriven av professor Gerdt Wretmark, sedan 1989 privatpraktiserande psykiater i Visby, och den andra av doktor Ola Lundin, som har motsvarande verksamhet i Uppsala. Om samspelet mellan anhöriga och vårdpersonal vid plötslig död och hur olika interaktionsmönster inverkar diskuteras i ett inlägg som Mariann Olsson, 1:e kurator vid Huddinge sjukhus och doktorand vid Karolinska Institutet, och Olof Edhag, överdirektör vid Socialstyrelsen, gemensamt svarar för.

Det kan måhända vara på sin plats att erinra om att Gerdt Wretmark publicerade en studie om sorg, "A Study in Grief Reactions", så tidigt som 1959. Arbetet utgår från 28 patienter som sökte hjälp vid psykiatriska kliniken i Linköping under en viss period 1957-58 på grund av en objektsförlust. Alla utom två var kvinnor, de flesta mellan 35 och 50 år. Reaktionen på förlusten tycktes vara av mest allvarlig art hos kvinnor som förlorat ett litet barn.

Temanumret avslutas med två artiklar om sorg hos äldre. Psykologen Agneta Grimby har undersökt äldre personers hallucinatoriska upplevelser av den livspartner som dött. Emmy Gut, psykolog med bred erfarenhet som psykoterapeut, har arbetat ingående med frågor kring åldrandet och är författare till boken "Den sunda depressionen" som publicerades 1989. Hon skriver här under rubriken "Ångest, sorg och depression sent i livet".

Gästredaktörerna har haft ett stimulerande om än inte enkelt arbete inför detta temanummer. Båda berörs vi dagligen av möten med människor som drabbats av sorg. Vi är väl medvetna om att ämnet rymmer många flera infallsvinklar än det som resultatet utvisar. Vi förmodar att redaktionen kan komplettera de mest uppenbara bristerna framöver. Det gäller bland annat sorg vid suicidium, sorgereaktioner i samband med död i AIDS och sorg vid plötslig och oväntad död, olyckshändelser och katastrofer. Ämnet lär under inga omständigheter bli inaktuellt så länge dödligheten är hundraprocentig. Dessutom kan sorg handla om så mycket mera än förluster genom dödsfall. Vi överlämnar med varm hand temanumret om sorg till läsaren.

Astrid Andersson Wretmark

Gerdt Wretmark

Gästredaktörer för detta temanummer är Astrid Andersson Wretmark sjukhuspräst i Visby, disputerad 1993 med avhandlingen "Perinatal Death as a Pastoral Problem", och professor emeritus Gerdt Wretmark, privatpraktiserande psykiater i Visby och föregångare inom studier om sorg.